

UDK 272/273(054)(497.5):(497.544)-058.65"2000/2016"

Primljeno: 18. 1. 2018.

Prihvaćeno: 27. 3. 2019.

Pregledni znanstveni rad

KATOLIČKA CRKVA U HRVATSKOJ I KULTURA SJEĆANJA NA VUKOVARSKU BITKU U IZVJEŠTAVANJU *GLASA KONCILA* (2000. – 2016.)

Mateo ŽANIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, područni centar Vukovar
Josipa Jurja Strossmayera 25, 32 000 Vukovar
mateo.zanic7@gmail.com

Sažetak

Kultura sjećanja shvaćena kao tumačenje značenja i važnosti pojedinih prošlih događaja i razdoblja za život različitih društvenih grupa zadobila je veliku važnost u suvremenom svijetu te pobudila velik znanstveni interes. U ovom radu postavljaju se pitanja na koji su način predstavnici Katoličke crkve u Hrvatskoj pristupali i oblikovali kulturu sjećanja na Vukovarsku bitku, na koji način su se odnosili prema žrtvama rata ali i izražavali stavove o društvu, državi i međuetničkim odnosima. Istraživanje je provedeno metodom kvalitativne analize sadržaja pri čemu su analizirani stavovi prema značenju te bitke predstavnika Katoličke crkve preneseni u tiskanom izdanju novina *Glas Koncila*. Na temelju provedenog istraživanja izvode se tri zaključka, a to su, kao prvo, da predstavnici Crkve drže izuzetno važnim održavanje sjećanja na bitku i to osobito na pamćenje žrtava. Drugi zaključak je da se inzistira na jednoj istini koju treba pamtit i koja se ne smije relativizirati. Treći je zaključak da usprkos svemu lošem što se u Vukovaru dogodilo, treba izvući poruku dobra iz toga strašnog povijesnog događaja te kroz tu poruku ustrajati na održavanju solidarnosti važnih društvenih zajednica, a to su domovina i obitelj.

Ključne riječi: kultura sjećanja, Vukovarska bitka, Katolička crkva, Dan sjećanja na žrtvu Vukovara 1991. godine.

Uvod: modernost, kultura sjećanja i religija

»Svaka religija u stvari podrazumijeva stalnu mobilizaciju kolektivnog pamćenja.«¹

¹ Danièle HERVIEU-LÉGER, Prenošenje religioznih identiteta, u: Catherine HALPERN – Jean Claude RUANO-BORBALAN (ur.), *Identitet(i). Pojedinaac, grupa, društvo*, Beograd, 2009., 178–186.

U skladu s dugo vremena dominantnim modernističkim pristupom svijetu nakon Francuske revolucije o njemu se dugo govorilo kao o onom kojim upravljaju procesi »rašćaravanja«². Doba je to, kako se ističe u ključnim tekstovima modernističkog diskursa, u kojem čovjek svojim znanjem rješava nove probleme i ide prema stanju jednakosti, slobode i bratstva. No, paralelno s tim upravo u moderno doba izbijaju masovni sukobi s većim brojem žrtava nego što su ih uzrokovali predmoderni ratovi.³ Krajem XX. stoljeća, nakon dvaju svjetskih ratova te krize ideje napretka i ubrzavanja društvenih promjena neki važni aspekti teorijskog koncipiranja modernosti počinju se dovoditi u pitanje te se društva kao i društveno-humanističke znanosti sve više počinju okretati pitanjima svoje prošlosti, naslijeđa, tradicije i pamćenja. U tom kontekstu formira se i interdisciplinarno polje istraživanja studije pamćenja koje se bavi pitanjima prenošenja sjećanja na prošlost u različitim povijesnim okolnostima.⁴

Kultura sjećanja odnosi se pritom na niz različitih praksi kojima se prenosi sjećanje na prošli događaj te se istodobno nastoji oblikovati slika društva o samom sebi.⁵ Predmeti istraživanja postaju različiti načini na koji ljudi izražavaju svoja sjećanja na prošlost, kao što su pisanje knjiga, izgradnja spomenika ili snimanje filmova. Nastoje se otkriti mnogi teško uhvatljivi aspekti kolektivne izgradnje identiteta kao što su emocije, tjelesne prakse, procesi okupljanja i obilježavanja. Osim toga, analizira se i medijsko prenošenje takvih događaja u kojima se evocira sjećanje, primjerice obilježavanja koja se održavaju na brižno postavljenim prostorima i u kojima govornici nastoje prenijeti poruke široj zamišljenoj zajednici.⁶ Proces umnožavanja obilježavanja kao i različitih oblika hodočašća te drugih ritualnih praksi ponovno dovodi do propitivanja smisla historijskog vremena, koje je nakon krize ideje napretka ostalo otvoreno za različita tumačenja, uključujući i ono o povratku svetoga.⁷ Može se stoga primijetiti da interes za kulturu sjećanja raste u razdoblju u kojem se govori o krizi ili transformaciji

² Usp. Zdenko ZEMAN, *Autonomija i odgođena apokalipsa. Sociološkijske teorije modernosti i modernizacije*, Zagreb, 2004.

³ Usp. Ozren ŽUNEC, Apsolutna žrtva i relativna kompenzacija: proturječja društvenog položaja veterana i državne skrbi za ratne veterane i invalide, u: *Polemos*, 9 (2006.) 2, 11–41.

⁴ Usp. Astrid ERLI, *Memory in Culture*, London, 2011.; Jay WINTER, *Historians and Sites of Memory*, u: Pascal BOYER – James V. WERTSCH (ur.), *Memory in Mind and Culture*, Cambridge, 2009., 252–268.

⁵ Usp. Jan ASSMANN, *Collective Memory and Cultural Identity*, u: *New German Critique*, 65 (1995.), 125–133.

⁶ Usp. Jeffrey C. ALEXANDER, *Cultural pragmatics: social performance between ritual and strategy*, u: *Social Performance. Symbolic action, Cultural Pragmatics, and Ritual*, Cambridge, 2006., 29–90.

⁷ Usp. Jakov JUKIĆ, *Povratak svetog. Rasprava o pučkoj religiji*, Split, 1988.

modernosti te u kojem se piše o kasnoj, drugoj ili fluidnoj modernosti, pa čak i o postmodernosti. Pitanje o tumačenju prošlosti postaje tako usko povezano s pitanjem ponovnog propitivanja institucionalne i projekтивne dimenzije modernosti.

U centru praksa kulture sjećanja stoje mjesta sjećanja, važna mjesta koja zajednica odabire da bi se na njima prisjetila prošlosti. Istraživanja mjesta sjećanja osobito se bave pitanjima na koji način se tim mjestima pridaju značenja, kako se značenja mjesta sjećanja mijenjaju tijekom vremena te kako dolazi do osporavanja pojedinih tumačenja prošlosti uslijed promjene odnosa političke moći.⁸ Osim toga, povjesničar Jay Winter tvrdi da upravo mjesta sjećanja otvaraju znanstvenicima prostor za istraživanje prisutnosti svetoga u modernom životu. »U velikom stupnju sveto se pomaklo izvan crkava u sekularni prostor. Komemorativna mjesta, kao i muzeji i izložbe, sada su spremišta svetoga; ona su crkve i katedrale modernosti.«⁹

Nameće se stoga pitanje kakav je odnos religije i mjesta sjećanja u modernom dobu. Naime, u modernosti se, s obzirom na kontekst ubrzanja vremena i dinamičnost društvenih odnosa, pojačavaju zahtjevi za institucionalizacijama sjećanja. Pitanje je, stoga, kako se religijske institucije, odnosno akteri koji igraju važne uloge unutar tih institucija, odnose spram prošlih događaja. Kako, posljedično tomu, religijske institucije, paralelno s drugim važnim društvenim institucijama (političkim, kulturnim i obrazovnim) interpretiraju prošlost i njezinu važnost za razumijevanje sadašnjosti.

Pitanje koje se postavlja u ovom radu jest kako je Katolička crkva u Hrvatskoj oblikovala institucionalizaciju sjećanja kada je u pitanju Vukovarska bitka kao najznačajnija bitka Domovinskog rata. S tim ciljem analizirat će se izjave predstavnika Katoličke crkve koje se odnose na značenje te bitke i različita razmatranja Vukovara kao mjesta sjećanja. Dva su pitanja na koja se u osnovi istraživanja odgovara: Koje su, prema predstavnicima Katoličke crkve, vrijednosti vukovarske kulture sjećanja? Kao i to koje su teškoće u njezinu prenošenju?

1. Vukovar i njegovi stanovnici nakon Vukovarske bitke

Već za vrijeme trajanja bitke Vukovar je u hrvatskoj javnosti zadobio poseban status, status grada o kojem ovisi sudbina države.¹⁰ Stoga je gubitkom grada

⁸ Usp. Patrick HUTTON, *The Memory Phenomenon in Contemporary Historical Writing*, New York, 2016.

⁹ Jay WINTER, *Historians and Sites of Memory*, Cambridge, 2009., 253.

¹⁰ Opširan prikaz bitke može se pronaći u knjizi: Davor MARIJAN, *Opsada i pad Vukovara*, Zagreb, 2013.

slika o njemu oblikovana u kontrastnim značenjima. S jedne strane, kao stvarni grad on je ne-mjesto (srušeni grad, okupirani grad), dok je s druge strane kao zamišljeni grad on prikazan kao mitsko mjesto (mjesto otpora, mjesto herojstva, mjesto duge i slavne prošlosti).¹¹ To suprotstavljanje, koje je iskazano u brojnim prilikama, dobro je izraženo i u izjavi koju je 1993. godine dao brigadir Branko Borković, u jednom razdoblju zapovjednik obrane grada: »Vukovar je danas grad aveti. Stoga mi smiješnim djeluju današnje usporedbe ovog ili onog grada s Vukovarem. Tako imamo hercegovački Vukovar, bosanski Vukovar ili druge paralele. Ljudi koji to govore nisu ni vidjeli Vukovar. Samo je Međugorje svetije od Vukovara.«¹² O Vukovaru će se pisati kao o gradu u kojem se dogodio urbocid i memoricid, u kojem je tijekom opsade i nakon nje smrtno stradalo nekoliko tisuća ljudi, a gotovo dvadeset tisuća bilo osuđeno na progonstvo.¹³ Vukovarska kultura sjećanja imala je stoga izuzetno važnu ulogu u godinama progonstva: čuvati sliku i podsjećati na srednjoeuropski stari grad i vukovarsku epopeju, herojsku obranu grada.

Katolička crkva igrala je važnu ulogu u očuvanju slike katoličkog i hrvatskog identiteta Vukovara u godinama progonstva. Sam rat, kao izrazito krizna situacija, doveo je do povećavanja značaja religioznosti kod mnogih stanovnika Vukovara tako da je upravo religija imala važnu ulogu u osmišljavanju nesigurne stvarnosti i osobne patnje.¹⁴ Stoga ne začuđuje da su religijska vjerovanja i prakse za mnoge bile vrlo važne i u godinama progonstva. Širom Hrvatske su se, osobito u danima pred kraj mjeseca studenoga, održavale mise za poginule Vukovarce. Osobitu pažnju javnosti privlačila je misa u Sesvetama, gdje se okupljao velik broj prognanih Vukovaraca. U sklopu obilježavanja onog što se u godinama progonstva često označavalo kao *vukovarska tragedija 1994. godine* misu u crkvi Svetog Križa predvodio je kardinal Franjo Kuharić. Važno je bilo i objavljivanje knjige *Vukovarski franjevci u Domovinskom ratu. Ratne i uzničke zabilježbe* u kojoj su iznesena iskustva vukovarskog gvardijana te svećenika koji su prošli zatočenja u logorima

¹¹ Mateo ŽANIĆ – Dražen ŽIVIĆ, Oblikovanje kulturnog identiteta Vukovara u godinama progonstva (1991. – 1998.), u: Daniela TASLIDŽIĆ HERMAN (ur.), *Granice i identiteti*, Beli Manastir – Vukovar, 2017., 195–204.

¹² Navedeno prema: Nepotpisan prilog, Kršteni smo Vukovarem, u: *Vukovarske novine*, 24. XI. 1993., 4.

¹³ Usp. Dražen ŽIVIĆ, Vukovar '91. – identitet u prošlosti i baština za budućnost, u: *Vjesnik Dakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 144 (2016.) 10, 11–17.

¹⁴ Usp. Vine MIHALJEVIĆ – Ivana BENDRA, Neki empirijski pokazatelji religioznosti stanovništva Vukovara za vrijeme opsade grada (25. kolovoza – 18. studenoga 1991.), u: Dražen ŽIVIĆ (ur.), *Victor quia victima. Nada za Hrvatsku*, Zagreb – Vukovar, 2012., 97–114.

nakon okupacije grada.¹⁵ Treba spomenuti i to da se tijekom devedesetih i na druge načine pomagalo prognanicima. Naime, preko Caritasa, katoličke organizacije za pomoć, Katolička crkva u Hrvatskoj, uz međunarodnu potporu, pružila je znatnu pomoć populaciji koja je bila u izuzetno teškoj situaciji.¹⁶

Proces mirne reintegracije okončan je 15. siječnja 1998., čime je područje grada Vukovara, kao i ostali dio 1991. godine okupiranog područja, u potpunosti uključen u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. Grad je, međutim, bio u izuzetno lošem stanju te je povratak prognanog stanovništva bio praćen polaganim procesom obnove. Obnova ključnih gradskih objekata bila je redovito praćena i ukazivanjem na njihovu simboličku važnost, osobito na njihovu važnost za nacionalni identitet.¹⁷ Svećenici koji su se među prvima vratili u Vukovar bili su aktivno uključeni u obnovu sakralnih objekata, koja je bila nužna kako bi se sigurno i redovito mogle održavati svete mise kao i druga okupljanja vjernika.¹⁸ U prvim mjesecima nakon povratka mise su se za one vjernike koji su se vraćali iz progonstva održavale u kapeli sv. Josipa u Borovu naselju. Tijekom godina Vukovar je, kako piše nadbiskup Hranić, »postao mjesto hodočašćenja brojnih vjernika i hrvatskih građana, koji tako odatu počast poginulima i nestalima, čija je smrt postala sjeme slobodnog života našeg naroda«¹⁹. Broj hodočasnika će biti osobito velik u studenome, kada se obilježavaju godišnjice pojedinih važnih epizoda Vukovarske bitke. Sve to vodit će iznimnom porastu pažnje koju će zadobiti obilježavanje *Dana sjećanja na žrtvu Vukovara 1991. godine*, što će prerasti u najznačajniji događaj vukovarske kulture sjećanja. Premda je već prvih godina nakon što je započeo povratak prognanog stanovništva bilo organizirano obilježavanje 18. studenoga, ono nije imalo tako masovan karakter. Tek kada 2000. godine biva uređeno Memorijalno groblje žrtava iz Domovinskog rata, obilježavanje toga datuma dobit

¹⁵ U knjizi su prilozi Branimira Koseca, Ante Perkovića, Ivana Mikića, Slavka Antunovića i Smiljana Berišića.

¹⁶ Usp. Thomas BREMER, Katolička crkva i njezina uloga u politici i društvu, u: Renéo LUKIĆ – Sabrina Petra RAMET – Konrad CLEWING (ur.), *Hrvatska od osamostaljenja: rat, politika, društvo, vanjski odnosi*, Zagreb, 2013., 241–258.

¹⁷ Usp. Mateo ŽANIC, *Kultura sjećanja između emocija i institucija*, Zagreb, 2017.

¹⁸ Fra Ante Perković vratio se u Vukovar u prosincu 1997. godine te je predvodio prvu svetu misu u sobi Samačkog hotela u Borovu naselju. Gvardijan fra Branimir Kosec vratio se u Vukovar u travnju 1998. godine. Opisujući stanje koje je zatekao B. Kosec je pisao: »Još uvijek se u Vukovaru kreće s oprezom, napose navečer, ne izlazi se jer grad nije osvjetljen, pa stravično djeluje u sumrak kretati se kroz te ruševine«, Branimir KOSEĆ – Ante PERKOVIĆ, *Kronika franjevačkog samostana u Vukovaru. Godine progonstva i povratka*, Vukovar, 2009., 197.

¹⁹ Đuro HRANIĆ, Poratni Vukovar, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 144 (2016.) 10, 2–3.

će prepoznatljivu strukturu koja će ga dugoročno učiniti ključnim sadržajem vukovarske kulture sjećanja. Nakon što je 2000. godine formirana tzv. kolona sjećanja, broj sudionika počeo se postupno povećavati i prema procjenama medija u sljedećih pet godina u obilježavanju toga događaja sudjelovalo je godišnje između 1.800 i 15.000 ljudi.²⁰ Najveći broj sudionika zabilježen je, pak, 2016. godine, kada je *Glas Koncila* prenio informaciju da je u koloni sjećanja sudjelovalo oko 120.000 ljudi.²¹

Tablica 1. Pregled važnih informacija vezanih uz obilježavanje Dana sjećanja na žrtvu Vukovara 1991. godine u razdoblju 2000. – 2016.

godina	naziv pod kojim se odvijalo obilježavanje	biskup/nadbiskup koji je predvodio svetu misu
2000.	–	
2001.	–	pomoćni zagrebački biskup Josip Mrzljak
2002.	–	gospićko-senjski biskup Mile Bogović
2003.	Bijeli križ opomenu šalje	splitsko-makarski nadbiskup Marin Barišić
2004.	Zazvonite zvona sa svih zvonika	dubrovački biskup Želimir Puljić
2005.	Gdje da tražim sina svoga	požeški biskup Antun Škvorčević
2006.	Hodočašće Hrvatskoj slobodi	kardinal Josip Bozanić
2007.	U Vukovar za istinu i pravdu	biskup Đakovačke i srijemske biskupije Marin Srakić
2008.	Vukovar je Lijepa Naša, Vukovar je moja Hrvatska	nadbiskup đakovačko-osječki Marin Srakić
2009.	Vukovar je jučer, danas i sutra	požeški biskup Antun Škvorčević
2010.	Vukovar – pobjednik jer je žrtva	nadbiskup splitsko-makarski Marin Barišić
2011.	Hrabri ljudi	kardinal Vinko Puljić
2012.	Vukovaru – ime sveto	apostolski nuncij u RH nadbiskup Alessandro D'Erico
2013.	Vukovar mjesto posebnog pijeteta	nadbiskup Đakovačko-osječki Đuro Hranić
2014.	Vukovar mjesto posebnog pijeteta	dubrovački biskup Mate Uzinić
2015.	Vukovar mjesto posebnog pijeteta	zadarski nadbiskup Želimir Puljić
2016.	Vukovar mjesto posebnog pijeteta	kardinal Josip Bozanić

Katolička crkva je bila kontinuirano uključena u obilježavanje Dana sjećanja, a kolika važnost je pridavana tomu obilježavanju može se vidjeti i iz

²⁰ Usp. Mateo ŽANIĆ, *Kultura sjećanja između emocija i institucija*, 192.

²¹ Usp. Tomislav VUKOVIĆ, Glas i mrtvih i živih: rasvijetlimo svoju prošlost, u: *Glas Koncila*, 27. XI. 2016., 3.

popisa osoba koje su tijekom godina predvodile svetu misu. To su redovito bili istaknuti biskupi i nadbiskupi, a čak dva puta je, kako se može vidjeti u Tablici 1, misu predvodio zagrebački nadbiskup kardinal Josip Bozanić. Osim toga, od 2000. godine u Vukovaru se počinju organizirati spomen-hodočašća vjernika Đakovačke i srijemske biskupije. Prvo hodočašće organizirano je 28. listopada 2000. godine u sklopu biskupijske proslave godine Velikog jubileja. Procijenilo se tada da je tom skupu, koji je započeo u crkvi sv. Filipa i Jakova a završio na Memorijalnom groblju žrtava iz Domovinskog rata, prisustvovalo oko 5.000 vjernika, što je značilo da je to najveći skup u gradu nakon povratka prognanog stanovništva.

Uzme li se u obzir uključenost Katoličke crkve i u druge aspekte kulture sjećanja – kao što je predstavljanje knjiga relevantnih za kulturu sjećanja, uključenost u obnovu sakralnih objekata, prisutnost kod brojnih gradskih obilježavanja stradanja branitelja i civila – može se zaključiti da je Crkva postala jedna od nosećih institucija u organizaciji i promicanju sadržaja kulture sjećanja na Vukovarsku bitku. U tom smislu važno je razmotriti kako su predstavnici Katoličke crkve prilazili toj temi i na koji način su interpretirali njezino značenje. Naime, interpretiranje Domovinskog rata, kada je u pitanju djelovanje vodećih predstavnika Katoličke crkve u Hrvatskoj, drži se područjem u kojem je znalo doći do izražaja »zaoštavanje nacionalnog vokabulara«²². Važno je stoga razmotriti kako predstavnici Katoličke crkve tumače poslijeratne međuetničke odnose u osjetljivoj sredini kao što je Vukovar. Osim toga, posljednjih godina mnoga pitanja vezana za Domovinski rat i modernu povijest nisu prijeporna samo među pripadnicima različitih etničkih skupina nego izazivaju podjele i među samim Hrvatima. Pitanje je, stoga, na koji način Katolička crkva u tom području može poticati kulturu dijaloga i pomirenja,²³ ali i povijesne istine i pravde. Otvaraju se važna pitanja koja se tiču toga kako predstavnici Crkve mogu ponuditi osmišljavanje stvarnosti onima koji su bili žrtve rata i istodobno ponuditi širi pogled na društvo, državu i međuetničke odnose.

²² Usp. Thomas BREMER, *Katolička crkva i njezina uloga u politici i društvu*, 252.

²³ Više o važnosti pitanja dijaloga i pomirenja vidi u: Stjepan BALOBAN, *Teološko-socijalni govor Crkve u Hrvatskoj u stvaranju kulture dijaloga i pomirenja*, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017) 3, 577–598.

2. Katolička crkva i sjećanje na Vukovarsku bitku – istraživanje i rasprava

2.1. Provedba istraživanja

Istraživanje je provedeno kvalitativnom analizom sadržaja i to na temelju pisanja *Glasa Koncila*, pri čemu su se u obzir uzimali brojevi objavljeni u listopadu i studenome u razdoblju od 2000. do 2016. godine. Razdoblje listopada i studenoga izabrano je stoga što je to doba u godini kada se odvijaju ključna obilježavanja vezana za Vukovarsku bitku te je stoga upravo tada pažnja hrvatske javnosti usmjerena na taj događaj. U analizu su uključeni oni tekstovi iz kojih se može iščitati stajalište predstavnika Katoličke crkve o sjećanju na Vukovarsku bitku. To znači da nisu uzeti u obzir svi tekstovi koji su se bavili Vukovarskom bitkom objavljeni u *Glasi Koncila*. Nisu tako analizirani intervjui s, primjerice, Milanom Ramljakom, Tomislavom Josićem ili Draženom Živićem o važnosti bitke. U tim se novinama, međutim, pomno pratilo obilježavanje Dana sjećanja kao i održavanje hodočašća u kojem je sudjelovala Katolička crkva, što je bilo praćeno brojnim izjavama, propovijedima i komentarima predstavnika Crkve koji su se ticali značenja te bitke, Domovinskog rata u cjelini kao i načina odnošenja spram njih. U analizu je u konačnici uključeno 36 tekstova, od kojih su tri teksta manja od četvrtine stranice, pet tekstova je veličine između četvrtine i pola stranice, osamnaest tekstova je veličine između pola stranice i cijele stranice, dok je deset testova veće od jedne stranice.

Kvalitativna analiza sadržaja provedena je tako da su formirana istraživačka pitanja koja su usmjerila proces izdvajanja različitih značenjskih sklopova iz selektiranog materijala. Istraživanje je, tako, bilo vođeno dvama istraživačkim pitanjima:

1. Koje su, prema predstavnicima Katoličke crkve, vrijednosti očuvanja sjećanja na Vukovarsku bitku?
2. Koje su teškoće očuvanja sjećanja na Vukovarsku bitku?

Nakon toga započelo je oblikovanje okvira kodiranja, procedure koja je ključna za kvalitativnu analizu sadržaja.²⁴ Slijedilo se pravilo da svi relevantni aspekti istraživnog materijala budu uključeni u okvir kodiranja i pokriveni kategorijama koje su formirane induktivnim putem. Kategorije su definirane na način da su imenovane, opisano je što obuhvaćaju, a vodilo se računa o međusobnom odnosu potkategorija te su ponuđeni primjeri koji ih oslikavaju. Na taj je način bilo moguće ostvariti cilj kvalitativnog istraživanja, a to je sistema-

²⁴ Usp. Margrit SCHREIER, *Qualitative Content Analysis*, u: Uwe FLICK (ur.), *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis*, Los Angeles – London, 2014., 170–183.

tično opisivanje značenja podataka kroz njihovo kodiranje i podizanje na viši nivo apstrakcije.²⁵

2.2. Rezultati istraživanja i rasprava

Rezultati provedenog istraživanja prikazani su u Tablici 2. Kako se iz tablice može vidjeti, kao dvije ključne kategorije istraživanja pojavljuju se pobjeda dobra nad zlom te slabosti društveno-povijesne zbilje. Svaka od navedenih kategorija sastoji se od triju potkategorija. Prva kategorija, pobjeda dobra nad zlom, definira se kao osmišljavanje povijesnog događaja vođeno idejom da se u njemu očituje i nešto dobro iz čega se može iščitati i poruka dobra. Ta kategorija sastoji se od triju potkategorija i to duhovne vrijednosti, vrijednosti društvenih zajednica i vrijednosti društvenog poretka. Uzete zajedno te potkategorije pokazuju kako se prema predstavnicima Katoličke crkve jedan katastrofalan povijesni događaj može tumačiti u kontekstu dobra koje se očitovalo u njemu i koje je iz njega proizašlo. Druga glavna kategorija nazvana je slabosti društveno-povijesne zbilje te se odnosi na one aktere ili pojave koje utječu na to da se javljaju, šire i promiču takve interpretacije koje pogrešno tumače tijek i značenje Vukovarske bitke. Ta kategorija obuhvaća potkategorije slabosti društvenih aktera, institucionalne slabosti te pogrešne ideologije. Te potkategorije ukazuju na slabosti društveno-povijesne zbilje koje se pojavljuju kao uzroci pojave zla. Samo zlo tu se očituje u bijegu od istine i ne dostizanju pravog značenja Vukovarske bitke. U nastavku teksta slijedi detaljno opisivanje sadržaja dobivenih kategorija i njihova značenja.

2.2.1. Pobjeda dobra nad zlom

Okvir kodiranja pokazuje da se kategorija pobjeda dobra nad zlom sastoji od triju potkategorija, koje se, pak, sastoje od daljnjih potkategorija.

Prva od njih, potkategorija duhovne vrijednosti, upućuje na one vrijednosti koje se tumače kroz biblijske ili druge religiozne aspekte koji im pridaju obilježje svetosti. Ona je formirana na temelju kodiranja mučeništva, žrtve, opraštanja i ljubavi.

Žrtva je značenjska jedinica koja se najčešće ponavljala u analiziranoj građi. Gotovo u svakoj propovijedi nastojalo se definirati i ukazati na važnost vukovarskih žrtava. Vrednovanje žrtava tijekom godina izražavalo se na različite načine. Za žrtve se najčešće ponavlja da su bile nevine, a kao žrtve navode se

---

²⁵ Usp. *Isto*, 181.

branitelji, civili, ranjenici i zarobljenici. Govoreći o vukovarskim žrtvama, svoju je propovijed 2002. godine biskup Mile Bogović završio riječima: »Mi i danas molimo da se te žrtve vrednuju, a ne da ih se osveti.«²⁶ Kako se može vidjeti, vrijednosti koje se pridaju žrtvi su: žrtva je osnova kolektivnog identiteta, ona omogućava slobodu, ostvaruje domovinu ali i zahtijeva povijesnu istinu i pravdu.

Povezanost žrtve i stvaranja domovine ponavljana je u više navrata i izrečena na različite načine. U crkvi Gospe Fatimske umirovljeni gopićko-senjski biskup Mile Bogović to je izrazio na sljedeći način: »Netko bi mogao pomisliti da su bile uzaludne sve žrtve kad je Vukovar pao. Nisu bile uzaludne jer je i Isus pao pod križem. Vukovar je nosio križ cijele naše nacije. Tu postaju 'Isus pada pod križem' naš je narod sa zahvalnošću ugradio u svoju memoriju, u svoje sjećanje.«²⁷

Tablica 2. Prikaz rezultata istraživanja

Pobjeda dobra nad zlom			Slabosti društveno-povijesne zbilje		
Duhovne (društveno-religiozne) vrijednosti	Vrijednosti društvenih zajednica	Vrijednosti društvenog poretka	Slabost društvenih aktera	Institucionalne slabosti	Pogrešne ideologije
Žrtva – osnova kolektivnog identiteta – zahtijeva povijesnu istinu – omogućila domovinu – donosi slobodu Mučeništvo – mučenici trebaju živjeti u srcima živih – osnova oblikovanja kalendara Opraštanje – ide uz Božju pomoć – individualna važnost – društvena važnost Ljubav – obnavlja /ozdravlja – Kristova ljubav – požrtvovnost	Obitelj – odgoj djece – ljudska prava – jamči budućnost narodu i Crkvi Domovina – sloboda – poslanje naroda – grobovi predaka – nacionalna povezanost	Istina – zaštita dostojanstva žrtava – svjedoči o zločinu protiv čovječanstva – temelj mira Pravda – zaštita dostojanstva žrtava – temelj mira Sloboda – darovana po žrtvi – nužna za dobar život	Negativna obilježja aktera – odvratanje pogleda od uzroka – sebičnost – nemarka istini – falsificiranje povijesti Problemi društvenih odnosa – podijeljenost – nesloga	Mediji – manipuliranje Medunarodne institucije – pristranost – činjenje nepravde – dopuštanje agresije Državne institucije – ne procesuiraju zločine – ne zauzimaju se za obitelj	Osvajačke politike – iskrivljuje istinu – žele tuđu domovinu Globalizacija – briše narodno sjećanje

²⁶ Navedeno prema: Nepotpisan prilog, Zlu se treba oduprijeti dobrotom, u: *Glas Koncila*, 24. XI. 2002., 3.

²⁷ Navedeno prema: Vjenceslav JANJIĆ, Žrtva Borova naselja za Hrvatsku, u: *Glas Koncila*, 27. XI. 2016., 13.

Kroz patnju žrtava Vukovar i vukovarski branitelji povezani su sa širim kršćanskim kontekstom, a to se ponavlja i kada je riječ o mučenicima. Žrtve i mučenici ugrađuju se tako u vremenski ciklus i postaju orijentiri zajednice u vremenu. U jednoj propovijedi biskup Mile Bogović je rekao: »Stari kršćani dobro su zabilježili kada je stradao neki svjedok vjere (mučenik). Tako je nastao kršćanski kalendar... I mi trebamo dobro zabilježiti u svoj kalendar Vukovar.«²⁸ Klanjanje mučenicima može imati važnu društvenu, ali i individualnu ulogu jer može dovesti do stjecanja mudrosti.

Biskup Marin Srakić je 28. listopada 2000. godine, u povodu proslave godine Velikog jubileja, rekao da je mučeništvo Vukovarcima dalo »božansko milosrđe koje oprašta i nagrađuje. Mi ovog časa želimo vjerovati da je mučenička krv naših branitelja sjedinjena sa zaslugama krvi Kristove i da im je služila punu radost u Božjem kraljevstvu.«²⁹

Da je Vukovar grad mučenika, ponovio je i vukovarski gvardijan fra Zlatko Špehar.³⁰ No, on je, osim toga, smatrao da se sjećanje na njih sustavno briše u društvu te da je, stoga, važna uloga Crkve da ustrajava na tom da mučenici nastave živjeti u srcima preživjelih.

Opraštanje je također vrijednost kojoj se pridavala velika pažnja pa i velik napor da ju se približi i protumači u konkretnom slučaju. U tom kontekstu upućeno je na potrebu opraštanja ali i na brojne poteškoće koje su s tim povezane. Biskup Antun Škvorčević tako je ustvrdio: »Opraštanje je čovjekova sloboda, ona je moć kojom smo iznad zla koje nas želi poniziti i otrovati.«³¹

No, upozoreno je tada da nam za opraštanje treba i Božja pomoć. Kardinal Josip Bozanić je, pak, upozorio da »oproštenje u punom smislu te riječi nije u čovjekovoj moći. Samo Bog može oprostiti.«³² U tom smislu Bog ne poništava našu nesretnu povijest, nego je otkupljuje i donosi nam spasenje. Ipak, u propovijedima drugih biskupa redovito je isticana potreba da se u duhu kršćanstva oprašta, ali se ukazivalo i na neke dodatne uvjete koji su potrebni osim opraštanja da bi se na gradskoj razini popravili međuetnički odnosi. Tako je biskup Mate Uzinić pozvao vjernike na opraštanje koje je važno zbog »nas«, a ne zbog »njih«. No, upozorio je da samo opraštanje ne dovodi do pomirenja,

²⁸ Navedeno prema: Nepotpisan prilog, Zlu se treba oduprijeti dobrotom, 3.

²⁹ Navedeno prema: Antun JARM, Biskupijski jubilejski spomen branitelja, u: *Glas Koncila*, 12. XI. 2000., 6.

³⁰ Usp. Snježana KRALJEVIĆ, Trguje se Domovinskim ratom, u: *Glas Koncila*, 6. XI. 2005., 4.

³¹ Navedeno prema: I. Ž., Mržnja je čovjekova nemoć, u: *Glas Koncila*, 27. XI. 2005., 3.

³² Usp. Josip BOZANIĆ, Božje opraštanje otkupljuje našu nesretnu povijest, u: *Glas Koncila*, 3. XI. 2002., 4.

nego je za to potrebna i pravda.³³ Opraštanje se tako paralelno tematizira na individualnoj i društvenoj razini. Na individualnoj razini opraštanje funkcionira kao ono što omogućuje nutarnji mir i slobodu, međutim u društvenom kontekstu ono nije svemoćno, odnosno neće dovesti do popravljivanja međuljudskih odnosa bez utjecaja drugih važnih faktora, kao što su priznanje razlike agresora i žrtve, postizanja pravde te obraćenja zločinaca.

Napokon, kao duhovna vrijednost isticala se i ljubav. Nadbiskup Đuro Hranić prozeo je tako cijelu svoju propovijed porukama ljubavi. Započeo je Isusovim riječima: »Veće ljubavi nitko nema od ove: da tko život svoj položi za svoje prijatelje.«³⁴ Poginuli branitelji i civilne žrtve stoga su iskazali vrhunsku ljubav položivši svoj život za svoje prijatelje. No, ljubav je potrebna i nakon rata. Naime, prema riječima nadbiskupa Hranića, samo ljubav može ozdraviti ljudsku dušu, a ne nekakvi politički ili drugi interesi. Povezavši ljubav s osjećajem za drugoga, solidarnošću, požrtvovnošću, nadbiskup Hranić je ustvrdio: »S ovog mjesta želimo poći s osnaženom ljubavlju.«³⁵ U više drugih slučajeva isticana je duhovna važnost ljubavi, ali i važnost da svojim ponašanjem kršćani budu dostojni Kristove ljubavi. Branitelji koji su dali svoje živote za bližnje navođeni su u tom kontekstu kao uzor. Kristov križ ljubavi treba biti vodič u svakodnevnom životu svih koji su prošli kroz teškoće rata. On, riječima splitskog nadbiskupa Marina Barišića, »može biti izvor našeg mira i pomirenja, oprostjenja i opraštanja«³⁶. Može se zaključiti da su u okviru kršćanskog nauka predstavnici Katoličke crkve nastojali pronaći poveznice koje bi omogućile tumačenje Vukovarske bitke u kontekstu žrtve i mučeništva, ali i poslijeratnog života, i u pojmovima opraštanja i ljubavi.

Potkategorija vrijednosti društvenih zajednica odnosi se na isticanje društvenih skupina koje omogućuju dobar život. Predstavnici Katoličke crkve u svojim nastupima izdvajali su vrijednosti dviju takvih zajednica: obitelji i domovine.

Vrijednost obitelji kao društvene zajednice vidi se u tome što je ona posebno važna za odgoj djece pa, shodno tomu, i za prenošenje sjećanja na prošle događaje. Osim toga, drži se da se upravo obitelj treba zalagati za očuvanje ljudskih prava. Fra Franjo Tomašević, gvardijan franjevačkog samo-

³³ Usp. Tomislav ŠOVAGOVIĆ, Istina ne smije biti prešućena, u: *Glas Koncila*, 23. XI. 2014., 3.

³⁴ Navedeno prema: Anica BANOVIĆ, Kršćanska ljubav jedini je temelj budućnosti, u: *Glas Koncila*, 24. XI. 2013., 15.

³⁵ Isto.

³⁶ Navedeno prema: Snježana KRALJEVIĆ, Hrvatska je utemeljena na žrtvi sebedarja, u: *Glas Koncila*, 28. XI. 2010., 19.

stana u Karlovcu, posebno je isticao važnost obitelji kada je pozvao vjernike da ne napuštaju svoj grad i da ne dozvole da im domovi budu prazni. On je, pritom, ukazao na krizu u kojoj se nalazi obitelj te je to nazvao najvećom krađom u povijesti. Pojasnio je svoje riječi na sljedeći način: »Događa se krađa obiteljskog doma, obiteljske sreće, danas se tako malo govori o obitelji i braku.«³⁷

S obzirom na karakter obilježavanja znatno veću pažnju od obitelji zadržava druga važna društvena zajednica, a to je domovina. Kako će se pokazati, ideja domovine isprepliće se s idejama nacije i naroda, pa i, nešto rjeđe, države. Dakle, svi govori upućeni domovini impliciraju da je riječ o hrvatskoj državi i o hrvatskom narodu. Ideja domovine izuzetno je važna i pozitivna prema predstavnicima Katoličke crkve. U propovijedi nadbiskupa M. Srakića moglo se čuti: »Domovina je jedna od onih rijetkih stvarnosti i vrednota za koje se daje život.«³⁸ Upozoreno je tada da ljubav prema domovini ne smije biti povezana s mržnjom ili zavišću prema drugim narodima. Svaki narod sa svojom kulturom i svojim posebnim vrednotama ima određenu ulogu i posebno poslanje u povijesti.

Jedna od ključnih vrijednosti domovine vidi se u tome što je ona okvir realizacije slobode. Kardinal Bozanić je tako 2006. godine izjavio da Vukovar ima posebno značenje za hrvatsku domovinu te je stoga to »grad hodočašća hrvatskoj slobodi. I kao biskupi želimo dati i taj znak i smatramo da bi bilo potrebno danas u čitavoj Hrvatskoj pokrenuti upravo i to hodočašće da nove generacije pamte što znači sloboda, da cijene slobodu, da znamo uvijek zahvaljivati onima koji su omogućili našu slobodu.«³⁹

No, osim toga, ona je povezana i s poslanjem svakog naroda u povijesti te s održavanjem njegova povijesnog pamćenja kroz održavanje naslijeđa predaka. Vukovarska bitka tako se stavlja u povijesni kontinuitet hrvatskog naroda. Nadbiskup Želimir Puljić taj je kontinuitet iščitao i iz naziva vukovarskih ulica: »Krenuli smo od Ulice Dživa Gundulića, koji je sanjao o slobodi onim divnim stihovima koje rado citiramo i o njima razmišljamo: 'O lijepa, o draga, o slatka slobodo'. Hod smo nastavili dalje ulicama naših narodnih velikana koji su za tu slobodu trpjeli i ginuli, poput Frankopana, Jelačića, Radića i Štepinca. I, evo, stigli smo do Memorijalnog groblja najnovijih žrtava iz Domovin-

³⁷ Navedeno prema: Vjenceslav JANJIĆ, Morate iznova graditi, u: *Glas Koncila*, 27. XI. 2011., 18.

³⁸ Navedeno prema: Snježana KRALJEVIĆ, Sloboda po Kristovoj mjeri, u: *Glas Koncila*, 30. XI. 2008., 10.

³⁹ Navedeno prema: Snježana KRALJEVIĆ, Vukovar otvorio nadu života Hrvatskoj, u: *Glas Koncila*, 29. X. 2006., 19.

skog rata.«⁴⁰ Vukovar se tako stavlja na istaknuto mjesto u nacionalnoj povijesti. Nakon niza hrvatskih velikana jedan je naraštaj uspio ostvariti nacionalni cilj, nacionalnu samostalnost u kojoj se može realizirati individualna sloboda. Postizanje toga cilja uz veliku žrtvu treba voditi tomu da spomen na pretke osigurava nacionalno povezivanje. Kardinal Božanić je stoga na sljedeći način objasnio značenje »procesije« kroz Vukovar: »Taj je naš hod spojio sve hrvatske krajeve i ljude diljem domovine i svijeta, korake branitelja i novi naraštaj kojemu prenosimo vrijednost spomena.«⁴¹

Stoga je pitanje domovine imalo izuzeto važnu ulogu u strukturiranju narativa o Vukovaru. Domovina je društveni okvir koji omogućuje slobodu, a pronalaženje važnih uporišta u nacionalnoj prošlosti treba učvrstiti grupnu, nacionalnu solidarnost i biti inspiracija za sadašnje i buduće pripadnike nacionalne zajednice.

Različite društvene zajednice u teškim vremenima su posebno ugrožene, a osim toga u razdoblju kasne modernosti postoje jasne tendencije razgradnje oblika zajednica formiranih u predomoderno doba ili u razdoblju rane modernosti. Stoga su predstavnici Katoličke crkve u tumačenju povijesnih događaja nastojali pridonijeti njihovoj homogenizaciji te pritom, iščitavajući povijesne događaje iz religijske perspektive, potaknuti jačanje vjere.

Napokon, potkategorija vrijednosti društvenog poretka odnosi se na one vrijednosti koje se mora javno obznaniti i priznati te ih održavati jer su uvjet dobrog života. U analiziranim sadržajima javljaju se tri takve vrijednosti: istina, pravda i sloboda. Može se zapaziti da se u mnogim slučajevima, kao i u nazivu obilježavanja iz 2007. godine, one rabe usporedno jedna s drugom. Istina se, ipak, rabila nešto češće, a tumačilo ju se u kontekstu temelja mira i zaštite dostojanstva žrtava. Također se i problematizirala jer se tvrdilo da se namjerno prešućuje.

Istinu je kao osnovu mira jasno istaknuo biskup Marin Srakić sljedećim riječima: »Ne zaboravimo Kristovih riječi: 'Istina će vas osloboditi!' Želimo li slobodu čuvati u miru, onda mir mora počivati na istini. Ne na bilo kakvoj istini, nego na istini koja je bistra kao izvor-voda, kao suza.«⁴² Obilježje istine, kako se zagovara u propovijedima predstavnika Katoličke crkve, takvo je da

⁴⁰ Navedeno prema: Nepotpisan prilog, Slobodu ništa ne može zaustaviti, čak ni strašna stradanja, u: *Glas Koncila*, 22. XI. 2015., 2.

⁴¹ Navedeno prema: Tomislav VUKOVIĆ, Glas i mrtvih i živih: rasvijetlimo svoju prošlost, 3.

⁴² Navedeno prema: Snježana KRALJEVIĆ, Opraštanje smjera ostvarenju punine pravde, u: *Glas Koncila*, 25. XI. 2007., 3.

se govori o istini u jednini, što znači da postoji samo jedna istina i to je ta da je Hrvatska 1991. godine napadnuta, da su postajali agresor i žrtva, da je Vukovar žrtva agresije te da je Domovinski rat obrambeni rat. Problematičnim i pogrešnim se predstavnicima Crkve čini to što se u Hrvatskoj počelo odustajati od traženja istine zbog nekih drugih ciljeva. Na to se prilično opširno osvrnuo biskup M. Uzinić, koji je rekao: »Ima u našem pristupu našoj nacionalnoj prošlosti, uključujući i ono što se događalo ovdje u Vukovaru, previše mlakosti, neodlučnosti u onom – reći istinu bez obzira na sve. Istina ne može i ne smije biti prešućena. Istina ozdravlja! Zato su u krivu oni koji misle da će istina ponoviti i povećavati mržnju. Dapače, prešuti li se istina u ime lažnog mira i suživota, koji tad zapravo i ne postoje, nego se samo zavaravamo da postoje, povijest će se ponoviti.«⁴³

Istina se ne smije ni krivotvoriti ni ublažavati upravo stoga što je toliko važna za društveni poredak, pa prema riječima kardinala V. Puljića važne postavke izgradnje mira kao što su suživot, opraštanje, pomirenje i vraćanje povjerenja počivaju na temeljima istine.⁴⁴

Pravda se također navodi kao važna vrijednost društvenog poretka. Biskup Srakić je tako u propovijedi 2007. godine rekao da mir u Vukovaru mora počivati na »temeljnom načelu života i pojedinca, ljudskih zajednica, društava i naroda. To je pravda. Želimo počivati na pravdi.«⁴⁵ Kao uvjet pravde, a onda i mira u društvu, navodi se jasno razlikovanje agresora i žrtve, ali i važnost toga da se agresor sam suoči sa svojim zločinom. Prema biskupu M. Uziniću samo u tim uvjetima može se postići pravda koja vodi do pomirenja.⁴⁶ Potrebno je stoga doći do istine ali i do toga da se ta istina prihvati u širem društvu kako bi se omogućilo stvaranje istinskog poslijeratnog mira uz priznavanje dostojanstva žrtava.

Napokon, sloboda je također predstavljena kao nužna vrijednost za dobar život i stabilan društveni poredak. Zadarski nadbiskup Želimir Puljić naznačio je da je čežnja ljudi za slobodom osobito porasla u srcima puka nakon pada Berlinskog zida, za koji drži da je bio sramotni znak ateističke i komunističke ideologije. No, u Hrvatskoj su ljudi teško izborili svoju slobodu te se stoga moraju moliti Bogu i zahvaljivati za dar slobode.⁴⁷ Osim toga, potrebno

⁴³ Navedeno prema: Tomislav ŠOVAGOVIĆ, Istina ne smije biti prešućena, 3.

⁴⁴ Usp. Martina KUVEŽDANIN, Tko ne želi istinu – želi zlo, u: *Glas Koncila*, 27. XI. 2011., 18.

⁴⁵ Navedeno prema: Snježana KRALJEVIĆ, Opraštanje smjera ostvarenju punine pravde, 3.

⁴⁶ Usp. Usp. Tomislav ŠOVAGOVIĆ, Istina ne smije biti prešućena, 3.

⁴⁷ Usp. Nepotpisan prilog, Slobodu ništa ne može zaustaviti, čak ni strašna stradanja, 1–2.

je prisjećati se branitelja Vukovara kao onih koji su se borili za vrijednosti slobode. Kako je već naznačeno, domovina se smatra društvenim okvirom u kojem se može realizirati sloboda. No, kao što je pravda bila često povezivana s istinom, tako se istina otkriva i kao važan uvjet ostvarenja slobode. Biskup Marin Srakić tako je rekao: »Želimo li slobodu čuvati u miru, onda mir mora počivati na istini.«⁴⁸

Može se stoga rekonstruirati da za Katoličku crkvu pitanje sjećanja na Vukovarsku bitku ima izuzetno važno značenje. Utoliko se u mnogim slučajevima upozorava da zaborav nije prihvatljiv za vjernike. Ono što se pritom može iščitati kao ključna kategorija koja osmišljava način kako treba pamtiti bitku jest pobjeda dobra nad zlom. Cilj je ne ostati kod zla koje se dogodilo u bitki, nego pronaći elemente preokreta koji omogućuju da se tom događaju prida smisao i da se u tome smislu poveže osobna patnja i sudbina zajednice ili domovine. U tom kontekstu izrečene su brojne eksplicitne ali i implicitne poruke, kao primjerice: »Zlu se treba oduprijeti dobrotom.«⁴⁹

Stoga, ono što navedene tri vrste vrijednosti dijele jest tumačenje preokreta od zla prema dobru, pronalaženje elemenata dobra u povijesno katastrofalnom događaju. Put od zla do dobra prelazi se tako na različitim razinama, na osobnoj razini u prepoznavanju žrtve i mučeništva te uviđanju važnosti oprosta. Te vrijednosti ukazuju na važnost religioznog pogleda na povijest te tumačenja povijesti u kontekstu tih koncepata. Na razini izgradnje društvenih zajednica koje se trebaju i institucionalno promicati, obitelj i domovina se pokazuju kao ciljevi koje treba ispuniti. Te zajednice omogućavaju održavanje sjećanja na prošlost i slobodan razvoj pojedinca. Napokon na razini vrijednosti društvenog poretka istina, pravda i sloboda tumače se kao vrijednosti za koje su se branitelji borili ali i kao vrijednosti koje treba dostići i koje su uvjet uspostave dobrog života različitih etničkih skupina na vukovarskom prostoru. Kardinal V. Puljić, uzimajući u obzir osobito dimenziju žrtve 2011. godine, izrekao je ključnu važnost toga preokreta prema dobru na sljedeći način: »Došli smo iskazati poštovanje ovim i svim žrtvama te istinski vjerovati u pobjedu dobra i svjesno se opredijeliti na ovome mjestu, svaki od nas, kući se vratiti opredjeljujući se za dobro i ugrađujući, živeći i svjedočeći nadu iz vjere.«⁵⁰

⁴⁸ Navedeno prema: Snježana KRALJEVIĆ, *Opraštanje smjera ostvarenju punine pravde*, 3.

⁴⁹ Poruka koju je izrekao biskup Mile Bogović; navedeno prema: *Nepotpisan prilog, Zlu se treba oduprijeti dobrotom*, 3.

⁵⁰ Navedeno prema: Martina KUVUŽDANIN, *Tko ne želi istinu – želi zlo*, 18.

2.2.2. Slabosti društveno-povijesne zbilje

Jasno je da predstavnici Katoličke crkve iznose jasan i nedvosmislen odnos spram značenja Domovinskog rata i Vukovarske bitke te važnosti njihova pamćenja. Mogu se, međutim, rekonstruirati i oni čimbenici koji prema njihovu mišljenju utječu na to da se ti događaji nastoje netočno pamtit, pogrešno vrednovati ili zaboraviti. Te teškoće mogu se svrstati u tri tipa slabosti – društvenih aktera, institucionalnih slabosti te pogrešnih ideologija.

Slabosti društvenih aktera tiču se njihovih obilježja i ponašanja koja iz tih obilježja slijede te odnosa među akterima. Prema predstavnicima Crkve negativna obilježja aktera došla su do izražaja 1991. godine, ali i u kasnijim godinama, u nastojanju da se falsificira povijest. Primjetno je da se u naznačavanju negativnih aktera oni obično ne imenuju pojedinačno, nego ih se označava nešto neodređenije s obzirom na ulogu koju su obavljali. Tako se u prisjećanju na 1991. godinu govori o »počiniteljima zla« ili »okupatorima«. U tom smislu spominjalo se i moćnike Europe i svijeta koji su »dobrim dijelom šutjeli i gledali strašno krvoproliće«⁵¹.

Oštru kritiku na račun europskih aktera izrekao je 2007. godine mr. Stanislav Šota, biskupijski povjerenik za pastoral branitelja i stradalnika Domovinskog rata i njihovih obitelji. On je u govoru u pastoralnom centru sv. Bono rekao: »Gospodarima kaosa u svijetu, masonskoj materijaliziranoj, a i bezbožnoj i bezdušnoj Europi, zapravo smetaju vrednote koje su branile Vukovar i Hrvatsku. Smetaju im stožeri kršćanstva, zapravo smeta im ljubav prema čovjeku, domovini i Bogu.«⁵²

Europski akteri prozvani su, osim toga, i jer žele relativizirati stradanja, misleći da se na taj način može graditi povjerenje i stabiliziranje odnosa u regiji.⁵³

Među negativnim obilježjima aktera pomoćni biskup dr. Ivan Šaško izdvojio je sebičnost koja je našla pukotine u ljudskoj oholosti te ugrozila hrvatsko jedinstvo. No, isto tako, upravo iz te sebičnosti stvara se i problem društvenog poretka jer su izvrnuti odnosi među akterima. Kako Ivan Šaško kaže: »Oni koji su zavrijedili najveće poštovanje, izloženi su poruzi. Oni koji su proganjali hrvatske ljude, postali su učiteljima demokracije; oni koji su trebali odgovarati za širenje zla, predstavili su se kao nedodirljivi tumači

⁵¹ Navedeno prema: Nepotpisan prilog, Slobodu ništa ne može zaustaviti, čak ni strašna stradanja, 2.

⁵² Snježana KRALJEVIĆ, Dostojanstvo Vukovara i njegove prolivene krvi, u: *Glas Koncila*, 25. XI. 2007., 16.

⁵³ Usp. Martina KUVEŽDANIN, Tko ne želi istinu – želi zlo, 18.

povijesti.«⁵⁴ Iz te izjave jasno je da negativna obilježja aktera utječu i na nepravedne odnose u društvu, za društvene podjele i nerazumijevanja. Na sličan primjer nailazimo i u homiliji kardinala Bozanića iz 2006. godine. Tada je rečeno: »Zar je teško prepoznati da netko želi podijeliti Hrvate, pognuti im glave i obescijeniti ponos? Zar se u besplodnim hrvatskim razmiricama i svađama ne čuje podmukli smijeh tvoraca hrvatskih društvenih lutanja?«⁵⁵ Postoje podjele u hrvatskom društvu a one su posljedica djelovanja raznih aktera na važnim položajima koji su skloni manipulaciji. Ukupno uzevši, problematičnost djelovanja različitih društvenih aktera vidi se, dakle, u tome što nisu reagirali na krvoproliće, a poslije toga su falsificirali istinu i relativizirali ljudska stradanja.

Dimenzija institucionalne slabosti odnosi se na pogrešan pristup, pogrešna tumačenja i rješenja koja su pojedine institucije iskazivale prema Vukovaru ili ratnim stradalnicima nakon rata. U slučaju slabosti institucija najviše se ponavljalo problematično djelovanje međunarodnih institucija. Među njima opet najčešće se ponavlja Haški sud, za koji se drži da je politički i pristran. Kako je to kardinal Vinko Puljić rekao: »Ne damo se slomiti ocjenama i procjenama moćnika ovoga svijeta, pa ni Haškoga suda koji radije žrtvama sudi a oslobađa one koji su ubijali.«⁵⁶ Na djelovanje Međunarodnog suda za zločine počinjene na području bivše Jugoslavije u Den Haagu najviše je primjedbi bilo 2007. godine nakon izricanja prvostupanjskih presuda tzv. vukovarskoj trojci za zločine počinje na Ovčari. Reagirala je tada i komisija »Iustitia et pax« Hrvatske biskupske konferencije, koja je objavila izjavu upućenu hrvatskoj i međunarodnoj javnosti. U toj se izjavi pozivalo sve biskupske konferencije Europe i svijeta da »podignu svoj glas u zaštitu istine i pravde kao i u zaštitu žrtava pred pristranim i nesavjesnim institucijama međunarodne pravde«⁵⁷.

U manjoj mjeri problematiziraju se i hrvatske institucije, osobito pravosuđe. Tako se kardinal Bozanić pitao kako to da ni institucije hrvatske države ne procesuiraju odgovorne za počinjene zločine u Vukovaru i Škabrnji. Biskup Ante Ivas je, pak, prozvao sve političke institucije zato što se ne zauzimaju do-

⁵⁴ Navedeno prema: Ivan ULDRIJAN, Domovina je obranjena čudom nesebičnosti, u: *Glas Koncila*, 27. XI. 2011., 17.

⁵⁵ Josip BOZANIĆ, Homilija kardinala Josipa Bozanića na vukovarskome Memorijalnom groblju, u: *Glas Koncila*, 26. XI. 2006., 16.

⁵⁶ Navedeno prema: Martina KUVIŽDANIN, Tko ne želi istinu – želi zlo, 18.

⁵⁷ Navedeno prema: Nepotpisan prilog, Istinom i pravdom zaštititi dostojanstvo žrtava, u: *Glas Koncila*, 7. X. 2007., 2.

voljno za obitelj, koja je, kako se već napomenulo, važna društvena zajednica, odnosno »temeljni kapital i vrijednost naroda i države«⁵⁸.

Izražavani su i negativni stavovi prema medijima. Pomoćni zagrebački biskup Ivan Šaško držao je da oni nastoje opravdati metode i ikone komunističke diktature te tako šire »grozotu pustoši«. Na taj se način žele zamijeniti pravi temelji kolektivnog identiteta.⁵⁹

Može se dakle ustvrditi da su predstavnici Katoličke crkve naznačili važne institucionalne teškoće koji prema njima moraju dovesti do uvjeta ostvarenja vrijednosti društvenog poretka, dakle, istine i pravde, te jačati ključne društvene zajednice: domovinu i obitelj

Osim toga, kao problematičan dio ljudske stvarnosti koji čovjeka ne usmjerava dobro, navođene su pogrešne ideologije i to u obliku osvajačkih politika i globalizacije. Pod pogrešnim ideologijama smatraju se relativno cjeloviti projekti koji nastoje protumačiti svijet i predlažu upute kako da se ostvare zacrtani ciljevi.⁶⁰

Biskup Vjekoslav Huzjak tako je rekao da za rat ne treba kriviti srpski narod, nego politiku. Problem te politike bio je što nije poštivala ono što je sveto čovjeku, a to je, prema biskupu Huzjaku, domovina. Dakle, pogrešne, osvajačke politike su one koje su krive za rat jer su promicale krivu sliku stvarnosti. No, politika se drži problematičnom i u poslijeratnom razdoblju. Biskup Marin Srakić tako je ustvrdio da se s istinom o Vukovaru sve više »politički trguje i ucjenjuje«, što dovodi do toga da se ona prešućuje ili iskrivljava.⁶¹

Među problematičnim ideologijama navodi se i globalizacija, koja se također bori protiv narodnog sjećanja. U jednoj propovijedi izrečeno je da ta ideologija, kao i prije nje fašizam i komunizam, nastoji stvoriti društvo i kulturu bez Boga. »Stoga treba biti budan te vrednovati i poštivati tradiciju narodnog podneblja koja, uklesana u kamenu, daje jasno usmjerenje za sadašnjost i budućnost«⁶², rekao je biskup Ž. Puljić.

Tijekom povijesti ljudi su u brojnim ratovima činili strašne zločine. U razdoblju modernosti javljaju se značajniji naponi kako bi se razvilo međunarodno pravo kojim bi se kažnjavali zločini protiv čovječnosti i najodgovorniji krivci. No, čini se da parola »nikad više«, koja se često čuje po završetku rato-

⁵⁸ Navedeno prema: Snježana KRALJEVIĆ, Vukovar otvorio nadu života Hrvatskoj, 19.

⁵⁹ Usp. Zrinka MAJSTOROVIĆ, Iz 'grozote pustoši' rađa se novo svjetlo, u: *Glas Koncila*, 24. XI. 2013., 14–15.

⁶⁰ Usp. John SCHWARZMANTEL, *Doba ideologije*, Zagreb, 2005.

⁶¹ Usp. Snježana KRALJEVIĆ, Dostojanstvo Vukovara i njegove prolivene krvi, 16.

⁶² Navedeno prema: Nepotpisan prilog, Ne predajte se i ne prodajte se, u: *Glas Koncila*, 28. XI. 2004., 15.

va ne živi dovoljno dugo u praksi. Kako zaključuje Tzvetan Todorov: »jednom unijeto u historiju, zlo ne nestaje s iskorjenjivanjem prvobitnog počinioca. Još i danas Hitlerovi zločini, kao i nasilje Alžirskog rata, doprinose širenju zla.«⁶³ Ne začuđuje stoga što je, osim propitivanja toga kako se prenosi sjećanje kroz generacije, znatan dio studija sjećanja posvećen pitanjima kako treba pamtiti prošli događaj s katastrofalnim posljedicama.

Kako smo vidjeli, predstavnici Katoličke crkve govorili su o Vukovarskoj bitki kao o pobjedi dobra nad zlom, ali su je, isto tako, navodili i kao primjer stalnog iskušenja jer »čovjek, nažalost, često izabire život protiv Boga«⁶⁴. Dakle, prema predstavnicima Katoličke crkve ne smije se zaboraviti ni ono dobro ni ono zlo koje se tada dogodilo. Potrebno je, dakle, pamtiti povijest u prvom redu vođeni idejom istine, bez naknadnog reinterpreteriranja. Samo suočavanjem s prošlošću, onakvom kakva se stvarno dogodila, budući naraštaji mogu nadići ono loše u njoj, odnosno onemogućiti da se ono opet ponovi. Tako bi se potvrdila pobjeda dobra.

Zaključak

Katoličkoj je crkvi, pokazalo se, iznimno važno kako funkcioniraju vjernici kao pripadnici određenih društava i država.⁶⁵ U tom smislu bitno je protumačiti ne samo njihove buduće izazove nego i njihovo povijesno iskustvo. Taj zadatak postaje teži ukoliko je riječ o iznimnim, dramatičnim i traumatičnim događajima. Kada je u pitanju pogled Katoličke crkve na Vukovarsku bitku kao na jedan od ključnih događaja Domovinskog rata, može se rekonstruirati složena i relativno cjelovita slika koja daje odgovor na pitanje kako treba pamtiti tu bitku s katastrofalnim ishodom. Posebno važnim držimo tri zaključka koja se mogu izvesti iz ove analize.

Kao prvo, predstavnici Katoličke crkve drže izuzetno važnim održavanje spomena na bitku. U tom kontekstu posebno je značajna ideja da se mora posvetiti pažnja i onima koji su u povijesnim događajima patili, doživjeli nepravdu, što se u suvremenom svijetu ne čini dovoljno. Predstavnici Katoličke crkve ideji žrtve daju posebno izraženu ulogu u predstavljanju Vukovarske

⁶³ Tzvetan TODOROV, *Upotrebe pamćenja*, u: Michal SLÁDEČEK – Jelena VASILJEVIĆ – Tamara Petrović TRIFUNOVIĆ (ur.), *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, Beograd, 2015., 181–197.

⁶⁴ Josip BOZANIĆ, *Homilija kardinala Josipa Bozanića na vukovarskome Memorijalnom groblju*, 3.

⁶⁵ Usp. Stjepan BALOBAN, *Teološko-socijalni govor Crkve u Hrvatskoj u stvaranju kulture dijaloga i pomirenja*, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017) 3, 577–598.

bitke. Ona se razmatra na temelju bogate teologije žrtve i osobito mjesta Kristove žrtve u kršćanskom nauku. Na osnovi toga traže se interpretacije u kojima se zbog žrtava neće zazivati nove žrtve, nego će se pozivati na oprost. Kako u svojem tekstu o Vukovarskim žrtvama piše Ivica Raguž: »Kristova žrtva na križu jest poticaj da se strastveno zauzimamo za istinu, pravdu, pravednost, da se zauzmemo i za istinu žrtava.«⁶⁶ Predstavnici Katoličke crkve nastojali su odgovoriti na taj izazov ukazujući na značenje žrtve za društvo, a time posredno i na značenje religije za društvo.

Kao drugo, važnim se čini inzistiranje na istini i to na jednoj jedinoj istini koja se ne smije relativizirati. To ustrajanje suprotno je postmodernim i društveno-konstruktivističkim teorijama koje dominiraju studijama sjećanja.⁶⁷ Istina je jedna i treba se njegovati sjećanje na nju. Predstavnici Katoličke crkve izražavaju takav stav, držeći da je Crkva ta koja se mora zauzeti za žrtve i za istinu koja iskazuje ono što se dogodilo budući da druge institucije to ne čine u dovoljnoj mjeri. Postoje slabosti društveno-povijesne zbilje u kojima se povijest relativizira, zaboravlja, a žrtve bivaju zanemarene, što prema predstavnicima Crkve nije dobro. Isto tako, inzistiranje na istini znači i sjećanje na mnogo toga lošega što se dogodilo i što ne treba ignorirati.

Treći važan zaključak je da se usprkos svemu lošemu Vukovarska bitka može pamtiti u svjetlu pobjede dobra nad zlom. Žrtve koje su se borile za svoju obitelj, domovinu i za slobodu trebaju biti društveno vrednovane jer pokazuju kako se zlo može pobijediti dobrim.

Kako bi u punoj mjeri došla do izražaja pobjeda dobra, važno je da ključne društvene zajednice, a to su obitelj i domovina, budu primjereno vrednovane i da one postanu ključni okviri društvenog života. U procesu sjećanja na Vukovarsku bitku predstavnici Katoličke crkve iznose jednu viziju društva koja bi suvremenu stvarnost učinila manje kaotičnom i u kojoj bi se pomoću zajednica obitelji i domovine unijelo reda i u suvremene procese. Sjećanje tako obuhvaća na svoj način opomenu i vjeru, izazov i pouzdanje u dobro.

⁶⁶ Ivica RAGUŽ, Vukovarske žrtve u svjetlu žrtve Isusa Krista. Obrisii teologije žrtve, u: Dražen ŽIVIĆ (ur.), *Victor quia victima. Nada za Hrvatsku*, 11–19.

⁶⁷ Usp. Astrid ERLI, *Memory in Culture*, 58.

Abstract

**THE CATHOLIC CHURCH IN CROATIA AND THE CULTURE OF
REMEMBRANCE OF THE BATTLE OF VUKOVAR IN GLAS KONCILA'S
REPORTING (2000 – 2016)**

Mateo ŽANIĆ

Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Vukovar
Josipa Jurja Strossmayera 25, HR – 32 000 Vukovar
mateo.zanic7@gmail.com

The culture of remembrance, understood as an interpretation of the meaning and significance of certain past events and periods for the life of various social groups, gained great importance in the contemporary world and provoked a significant scientific interest. This article poses the following questions: In which way did the representatives of the Catholic Church in Croatia approach and form the culture of remembrance of the Battle of Vukovar? How did they treat victims of the war and how did they express their views on society, state, and inter-ethnic relations? The research has been carried out by using the method of qualitative analysis of contents, while the views of the representatives of the Catholic Church on the meaning of the aforementioned battle, as these were transmitted in the printed version of the newspaper Glas Koncila, were analysed.

On the basis of the research that was carried out, three conclusions were reached. First, the representatives of the Church consider the remembrance of the battle to be extremely important, especially the remembrance of victims. Second, they insist on one truth that ought to be remembered and should not be relativized. Three, despite everything bad that happened in Vukovar, a message of good should be drawn from this horrible historical event and by holding on to this message, efforts should not be spared in maintaining solidarity between important social communities, which are the homeland and family.

Keywords: *culture of remembrance, Battle of Vukovar, Catholic Church, The Day of Remembrance of Vukovar's Sacrifice in 1991.*